

ЖЕЛИМИР М. КЕШЕТОВИЋ*

Факултет безбедности

Београд

МАРИЈА Д. БЛАГОЈЕВИЋ**

Криминалистичко полицијска академија

Београд

УДК: 316.35.023.4(497.11)

351.74(497.11)

Прегледни рад

Примљен: 09.04.2012

Одобрен: 12.05.2012

ПОЛИЦИЈА И РАЊИВЕ ДРУШТВЕНЕ ГРУПЕ У СРБИЈИ***

Сажетак: Припадници етничких мањина, мањинског сексуалног опредељења, лица са посебним потребама, жене, деца и најстарији грађани представљају рањиве друштвене групе које су често предмет предрасуда и дискриминације. Уместо додатне заштите од стране полиције, те групе су често дискриминисане, при чему полиција само понавља обрасце дискриминације који већ постоје у друштву.

Однос полиције и рањивих друштвених група у Србији анализира се методом фокус-групног интервјуа. Интервјуи су реализовани кроз 13 округлих столова у подручним полицијским управама у Србији, којима су присуствовали припадници полиције и представници рањивих друштвених група.

Налази истраживања указују да, иако се ставови полиције полако мењају, мањинске групе још увек осећају да полиција према њима има предрасуде. Институције у Србији још увек немају одговарајућу стратегију за поступање са жртвама насиља које припадају мањинским групама. Поред проблема правне природе присутни су и културни стереотипи.

Кључне речи: полиција, људска права, рањиве друштвене групе, дискриминација

* zelimir.kesetovic@gmail.com

** marija.blagojevic@kpa.edu.rs

*** Рад је настао у оквиру истраживања на пројекту бр. 47017, „Безбедност и заштита организовања и функционисања васпитно образовног система у Републици Србији (основна начела, принципи, протоколи, процедуре и средства)”, које реализује Факултет безбедности Универзитета у Београду, а финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

Увод

Услед слободног протока људи, идеја и капитала, те модерних средстава саобраћаја и глобалних медија, многа савремена друштва су постала диференцирана по различитим осама. Социјална диференцијација се односи на религију, старост, пол, расу, националну и етничку припадност, неки облик инвалидитета, сексуално опредељење и животне стилове (Johnston, 1999). Истовремено, са напретком демократије и проширењем концепта људских права мења се и социјални положај рањивих друштвених група. Хумани развој данас значи више од медицинске заштите, образовања, пристојног животног стандарда и политичке слободе, будући да се од модерних демократских држава очекује да препознају и подрже различите групе и културне идентитете. На над-националном нивоу различита европска тела и институције као што је Министарски савет и Организација за европску безбедност и сарадњу – ОЕБС (*Organization for Security and Cooperation in Europe – OSCE*) баве се темама толеранције, међусобног разумевања и недискриминације и посвећена су искорењивању свих облика расизма и ксенофобије (Kamp, 2004: 127–138). Поред тога, у земљама ЕУ створени су неопходни институционални и правни основи за заштиту људских права рањивих друштвених група, мада и даље постоји потреба за јачањем механизма који подстичу дијалог и јавно приватно партнерство усмерено на обезбеђивање толеранције, поштовања и међусобног разумевања.

Србија у глобалном контексту

Као последица бурне историје српско друштво је било и остало мултиетничко. Већину популације чине Срби (82,9%), а поред њих постоје још 37 етничке групе од којих су најбројнији: Мађари (3,5%), Бошњаци (1,8%), Роми (1,4%), Југословени (1,1%), Црногорци (0,9%) и остали (8%).¹ Српски устав гарантује права националним мањинама у складу са највишим међународним стандардима. У условима такве мултиетничности у Србији се говори и више језика и практикује неколико религија. Већинска религија је православље, али око 2.600.000 становника Србије нису православни. Постоји око 50 других религијских заједница од којих су најбројније исламска, римокатоличка, протестантска, јеврејска и друге као и један број атеиста.

¹ Подаци из пописа из 2011. године о етничкој структури, полу и старости, религијској припадности и другим карактеристикама биће сукцесивно објављивани од средине 2012. до краја 2013. <http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=36>.

У одсуству званичних података на основу Кинсејеве методологије процене дистрибуције сексуалне оријентације у популацији, може се проценити да више од 3,5 милиона становника није искључиво хетеросексуалне оријентације (Kinsey et al., 1948). Најзад, треба имати у виду и неке скорашње студије које процењују да у укупној популацији има 10–12% лица са инвалидитетом, односно укупно око 800.000 људи (Mont, 2007).

Тема социјалне различитости и рањивих друштвених група до недавно није била на јавној агенди у Србији. Током епохе социјализма у другој половини XX века била је важна само национална (етничка) стратификација, која је према владајућој идеологији била решена кроз идеолошку парољу о „братству и јединству народа и народности” као тековину народноослободилачке борбе. Међутим, са распадом СФРЈ и грађанским ратом, у суседним југословенским републикама дошло је до значајног погоршања положаја националних мањина посебно у пограничним подручјима.

Након промене режима у октобру 2000 и постепеног напредовања ка демократском поретку, проблеми рањивих друштвених група постали су легитимни предмет јавне дебате и тачка деловања једног броја НВО. У покушају да нагласе раскид са претходним аутократским режимом, власти су показале спремност да спроводе нову политику према националним мањинама ради изградње толерантнијег друштва. Унапређен је нормативни оквир, тако што је декриминализована хомосексуалност и усвојено поред посебног Закона о забрани дискриминације и неколико посебних закона који имају одредбе о забрани дискриминације (Закон о заштити права и слобода националних мањина, Закон о радио дифузији, Закон о јавном информисању, Закон о раду и Закон о високом образовању). Међутим, кривични закон још није препознао злочине мржње (*hate crimes*).

Друштвени ставови се мењају веома споро и српско друштво још увек карактерише изражена етничка дистанца (Mihic, 2003: 167–182). Она може бити повезана са антагонизмима заснованим на религији (нпр. Бошњаци, Хрвати и Албанци), социјалном статусу (Роми) и историјском конфликту. Присутни су и антисемитизам, расизам и ксенофобија. У случајевима нарушавања људских права мањинских група, органи власти реагују, али не увек сасвим примерено. У друштву оптерећеном етничким неповерењем и ксенофобијом, уместо да покушају да премосте етнички јаз и изграде поверење, неки политичари покушавају да из тога извуку политичке поене, ослањајући се на предрасуде конзервативних делова популације.²

² Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, 2004.

Приступ односу полиције и рањивих група

У контексту вишеструко издиференцираних савремених друштава³ идеје обављања полицијских послова уз сагласност грађана (*policing by consent*), која је темељни принцип полиције у англосаксонским земљама, и концепт полиције у заједници (*community policing*) морају бити преиспитане, односно реинтерпретиране будући да не постоји једна јавност (заједница), већ више њих на које се на сасвим различите начине одражава обављање полицијских послова. (Jones and Newburn, 2001). Перцепције потреба, вредности и очекивања разликују се између полиција и различитих друштвених група. То представља значајан изазов за полицију у смислу балансирања међусобно супротстављених интереса и, са њима повезаних, очекивања од полиције. Поред тога, и полицијски службеници понекад имају предрасуде према етничким мањинама и другим социјално маргинализованим групама (Ainsworth and Pease, 1987). Рајнер примећује да расне предрасуде и конзервативизам, укључујући непријатељске ставове према хомосексуалцима и другим маргинализованим групама, представљају доминантне црте полицијске културе (Reiner, 1985).

У полицијским програмима усмереним на рањиве групе у западним земљама пажња је прво посвећивана видљивим мањинским групама (етничке или расне мањине, лица са посебним потребама). Временом су у фокус интересовања дошле и друге рањиве друштвене групе. Тако је, примера ради, у Великој Британији у периоду од 1980. до почетка деведесетих фокус био на односима полиције и мањинских етничких група, а недавно „пажња се такође поклања односима у којима проблеми настају због... фактора повезаних са животним стилем и културом”. (Jones and Newburn, 2001). Дискусије су посебно усмерене на односе полиције и младих (Loader, 1996), лезбејки и гејева (Derbushire, 1990; Burke, 1994) и номадских група Рома.

Треба истаћи да национална политика и посвећеност мултикултурализму обезбеђује веома важан генерални оквир за увођење појединачних политика и програма усмерених на адекватан третман мањина (Cruderman and Fleras, 1992). У неким случајевима догађање озбиљних инцидената и кршење људских права припадника мањинских група, као што су били случајеви немира у Брикстону (1981) или чувени случај Стивена Лоренса (1993) у Великој Британији, могу представљати подстицај за развијање нових и побољшавање постојећих полицијских

³ Global HDR, 2004.

стратегија усмерених на депривираних и рањивих заједнице. Ипак, чак и у Британији, многе од кључних контроверзи на које је указао Мекферсонов извештај и даље представљају предмет дебате (Rowe, 2007).

Главни циљеви полицијских стратегија углавном укључују повећање поверења припадника рањивих група у полицију и смањење утицаја културних, социјалних и демографских баријера на успостављање ефективних начина комуникације и уочавање раније непрепознатих потреба припадника мањина. Нарочита пажња посвећена је обуци у познавању различитости (*diversity training*) као средству за постизање разумевања и промену ставова (Clements and Jones, 2002). Стратегије се с времена на време преиспитују, а у циљу њиховог побољшања укључују се и резултати истраживачких пројеката и савети спољних консултаната (Lines, 2001).

У земљама бивше Југославије истраживачи се нису много бавили темом односа полиције и рањивих друштвених група. Изузетак је Словенија, у којој је реализовано неколико екстензивних студија ставова полицијских службеника према припадницима маргинализованих група (Umek, Meško i Abutović, 2000) и насиљу према имигрантима, лицима са инвалидитетом и различитим маргиналним друштвеним групама (Meško i Bučar-Ručman, 2005; Meško, 2007). Истраживања су показала да Словенци имају изражену социјалну дистанцу према социјално маргинализованим групама као што су Муслимани, Јевреји и Роми, али и да многи полицијски службеници деле сличне ставове.

Из низа друштвених и политичких разлога истраживања полиције у Србији су прилично запостављена (Milosavljević, 2004). Средином деведесетих година двадесетог века, са формирањем Полицијске академије и неколико експертских НВО као што су Центар за цивилно војне односе (<http://www.ccmr-bg.org>) и Центар за безбедносне студије (<http://www.cbs-css.org/whatsnew.php>), ситуација почиње да се мења. И даље постоји недостатак емпиријских истраживања у поређењу са другим транзиционим земљама, посебно кад је реч о истраживањима полицијске девијантности, предрасуда и дискриминације према маргинализованим социјалним групама. Такође, има свега неколико критичких увида у реформу српске полиције (Milosavljević, 2004; Kešetović, Davidović, 2007; Kešetović, 2008) и само једна озбиљна експертска процена (Downes, 2004), који донекле могу помоћи у промишљању и компаративној анализи односа полиције према социјалним различитостима. За разлику од стања у овој области, постоји низ истраживања национализма, ксенофобије и екстремизма у Србији која су значајно допринела дескрипцији социјалног амбијента у коме полиција у Србији функцио-

нише, а тиме и олакшала разумевање проблема односа полиције и маргинализованих група. Муџијевић указује да је „нова ерупција варваризма” током сукоба у првој половини деведесетих изменила ставове и понашање грађана (Križan, 2004) и спречила формирање новог колективног и политичког идентитета (Podunavac, 2004: 73–88). Етнонационализам и шовинизам политичке и културне елите резултирали су слабењем демократије (Jakšić, 2000).

Приказ истраживања

Пројекат унапређења односа полиције и рањивих друштвених група у Србији покренут је у пролеће 2006. године од стране Одељења за полицију у оквиру Мисије ОЕБС-а, Британског савета и МУП Републике Србије. Као основи циљ предвиђено је утврђивање политике, мера и активности ради успостављања поверења и побољшања односа полиције и припадника етничких мањина, мањинских сексуалних оријентација, жена, најмлађих и најстаријих припадника популације и лица са физичким или менталним инвалидитетом, те следбеника мањинских политичких и религијских уверења. Да би се тај циљ остварио, претходно је требало идентификовати постојеће стање и утврдити најзначајније проблеме. С тим циљем је у периоду од септембра до децембра 2006. одржано укупно 13 округлих столова на којима су учествовали представници полиције и рањивих друштвених група у полицијским управама (тада секретаријатима) у Зрењанину, Зајечару, Пироту, Прибоју, Лесковцу, Новом Пазару, Суботици, Нишу, Новом Саду, Краљеву, Ужицу и Београду.⁴ На скуповима је учествовало укупно 213 припадника мањинских група, 48 представника полиције (локалне, регионалне и из МУП) и један број учесника из националних већа, НВО и представника локалних власти. Приликом избора узорка водило се рачуна о томе да буду укључени региони у којима су идентификовани безбедносни проблеми, север и југ земље, гранична подручја и већи градови. На састанке је представнике локалне полиције позивао МУП, а представнике рањивих група, медија и локалних власти позивао је ОЕБС. Мада је било предвиђено да састанцима присуствују припадници мањинских религијских заједница, нико од њих није дошао на округле столове. Након презентације општих проблема односа полиције и рањивих група од стране модератора, учесници округлих столова су охрабривани и подстицани да у отвореном дијалогу презентују најважније проблеме са којима се као

⁴ Ради се практично о примени метода „фокус група”.

појединци и заједнице суочавају у друштву уопште и посебно у вези са активностима полиције у локалној заједници. Након сваког састанка је вршена евалуација, идентификовани су најзначајнији проблеми о сачињен је посебан извештај. Било је очигледно да је у неким полицијским управама ова тема још увек сувише осетљива и да је о стварним проблемима расправљано неформално мимо званичног дела састанка. Налази истраживања са наведених округлих столова допуњени су емпијским истраживањима других аутора и НВО која се односе на социјалне проблеме са којима се маргинализоване групе суочавају, као и попуњавањем посебних упитника који су достављани изабраним лицима.

Резултати

Упркос низу критичких примедби које су на округлим столовима изнели припадници рањивих мањина, општи утисак је да се ставови полиције према невладином сектору постепено мењају. Посебан напредак је забележен у односима полиције са НВО које се баве заштитом права жена и деце. Ситуација је донекле другачија кад је реч о односима са организацијама које се баве заштитом људских права, нарочито у неким деловима земље. Полицијски представници су указали да је суштински унапређена полицијска обука у периоду демократске транзиције и да је полиција изменила своје оперативне процедуре у складу са новом легислативом. Међутим, представници невладиног сектора сматрају да још има простора за унапређење и да, уколико жели да придобије поверење припадника мањинских група, полиција треба да буде знатно проактивнија и да развије тесне односе са представницима и припадницима ових заједница.

Рањивост и пол

Србија је још увек већинско традиционалистичко друштво у коме доминирају мушкарци, тако да је концепт породичног насиља релативно нов и у истраживањима и у легислативи, а нарочито у свакодневной перцепцији људи. Многе институције још увек нису развиле одговарајући став према жртвама насиље уопште, а нарочито према женама и деци. Према налазима истраживања Виктимолошког друштва Србије, реализованог 2001. године на репрезентативном узорку од 700 жена старијих од 18 година, 30,6% је пријавило да су искусиле физичко насиље, 46,1% пријавило је психолошко насиље, а 8,7% је изјавило да су

биле сексуално злоупотребљене. Те налазе је потврдило и истраживање Аутономног женског центра из 2003 (Nikolić-Ristanović, Dokmanović, 2006).

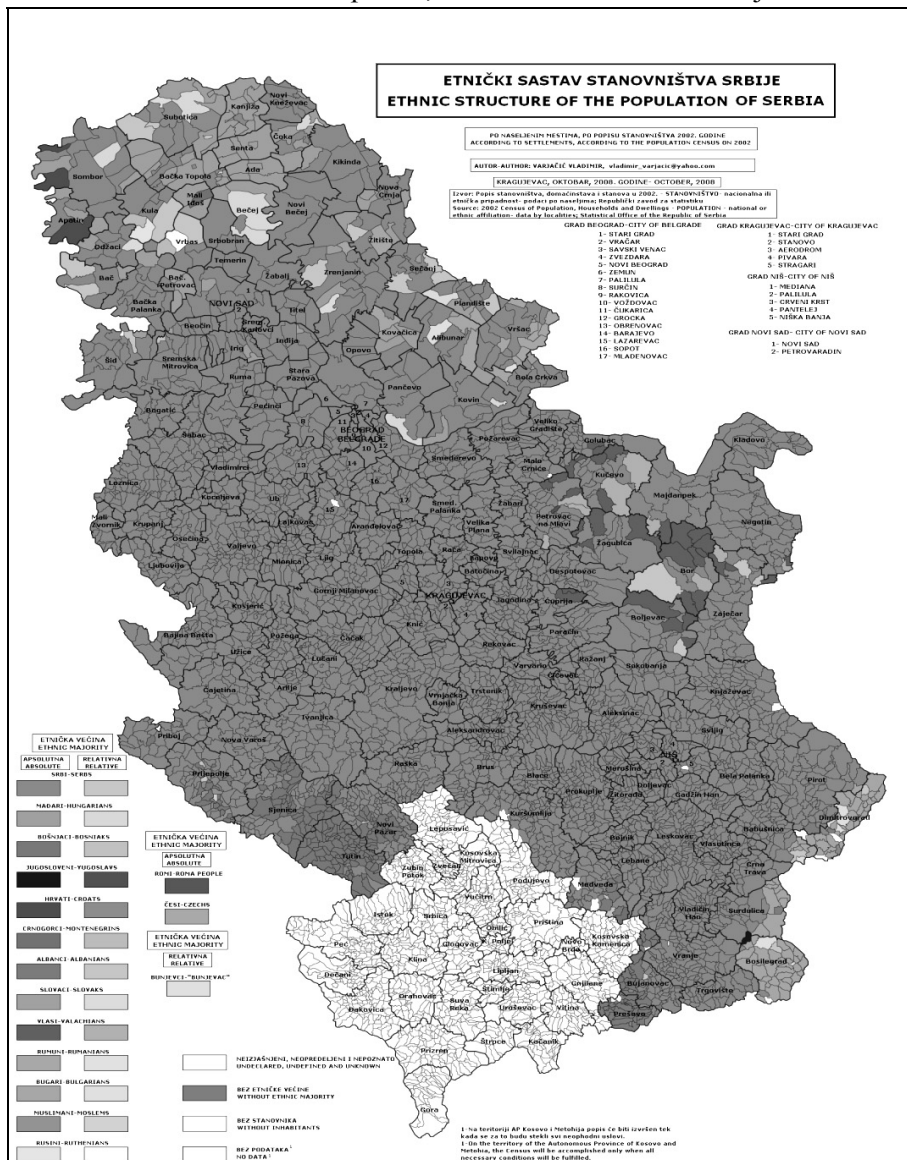
Усвајањем Закона о породици створене су системске претпоставке за државни одговор на овај феномен. Међутим, проблем није толико у нормативној регулативи него у примени прописа. Нови законски оквир помогао је да се дефинише одговарајући одговор, али нису развијени пратећи механизми. Жене жртве насиља имају права у складу са европским стандардима, али се она у пракси не остварују. Судски процеси трају и по неколико година, а не постоји системска подршка у смислу склоништа и сигурних кућа за жртве насиља. Нема ни одговарајућих фондова за подршку жртвама како би се оспособиле да остваре финансијску самосталност.

Услед недостатка поверења у полицију, жене жртве насиља чешће контактирају НВО. Представнице женских организација су указале да полиција понекад има више слуха за нарушавање јавног реда и мира него за породично насиље, које се често сматра приватном ствари, док у неким случајевима жртве сумњају да насилници уживају заштиту полиције. Ипак, утисак учесника је да се полицијски одговор на породично насиље мења брже него што је то случај са тужиоцима и судовима.

Учесници су указали и на случајеве вишеструке дискриминације када на пример жена жртва насиља припада и етничкој мањини. Тако је, примера ради, Мађарици, жртви насиља требао преводилац да исприча своје искуство полицајцу, при чему је адекватно превођење емоција немогуће, а секундарна виктимизација неизбежна. У Нишу постоји проблем смештаја ромских жена у сигурне куће, јер ни једна од њих не задовољава предвиђене критеријуме (нпр. тражи се да имају обезбеђен смештај након три месеца проведена у сигурној кући). Посебан проблем представљају случајеви у којима починилац породичног насиља располаже са значајном количином друштвене моћи и утицаја. Постоји раширен проблем корупције, па су злостављане жене моћника незаштићене од стране јавних институција. Проблем може настати и у случају да је полицијски службеник извршилац насиља. Не ради се о томе да је насилник заштићен од стране своје полицијске организације, већ је пре у питању цео социјални контекст друштвене дистрибуције моћи. Наведени су и случајеви породичног насиља у којима су оба супружника били полицијски службеници и који отварају питање управљања радним односима, али и начина на који ће такви полицајци реаговати на пријаве породичног насиља од стране грађана.

Рањивост и етничка припадност

Обављање полицијских послова у национално мешовитим срединама привлачи значајну пажњу локалних заједница. Србија је била и остала етнички мешовита држава, што се види и на следећој мапи.

Слика 1: Етнички састав становништва Србије

У текућој реформи МУП-а постоји значајан напредак када је реч о резпрезентативности полиције с обзиром на полну припадност у односу на популацију (Вакић, Гајић, 2006), али је ситуација донекле другачија кад је у питању укључивање етничких мањина у полицијски састав, што се види из табеле 1.

Министарство унутрашњих послова Републике Србије (Јануар 2006) Укупно запослених: 45,149	Срби	38290	84.81%
	Црногорци	1176	2.60%
	Југословени	2239	4.96%
	Хрвати	120	0.27%
	Муслимани	453	1.00%
	Албанци	296	0.66%
	Мађари	487	1.08%
	Македонци	103	0.23%
	Роми	40	0.09%
	Бугари	82	0.18%
	Румуни	55	0.12%
	Русини	42	0.09%
	Словаци	119	0.26%
	Словенци	18	0.04%
	Украјинци	17	0.04%
	Неопређени	1547	3.43%
	Остали	65	0.14%

Табела 1: Етнички састав МУП Србије (извор: МУП)

Из приказаних података очигледно је да поједине националне мањине, а посебно Мађари и Роми, нису довољно заступљени у саставу МУП-а Србије. У Србији је то још увек осетљиво питање, које тек треба да постане предмет интересовања истраживача и практичара (Кешетовић, 2007). У контексту разматрања тог проблема указано је на изражену централизацију и хијерархијску структуру полицијске организације, који се оцењују као фактор негативног утицаја на односе полиције и мањинских заједница, утолико пре што су могућности за утицај локалне заједнице на обављање полицијских послова минималне. У мултиетничкој Војводини, посебно у деловима где је значајно заступљена мађарска национална мањина, мало је Мађара у полицији, а полицијски службеници друге националности не говоре мађарски језик, што представља проблем и препреку за комуницирање и успешно решавање проблема. Упркос покушајима афирмативне акције (позитивне дискриминације), било је констатација да је припадницима националних мањина теже да се упишу у полицијске школе.

Иако се ставови и вредности полицијских службеника постепено мењају, многи припадници етничких мањина сматрају да полиција још увек не реагује адекватно у случајевима међунационалних инцидената. Део неспоразума резултира и из стереотипа и предрасуда које према полицији имају припадници националних мањина, што се може превазићи адекватном комуникацијом.

Присутни су проблеми и у општинама са бошњачким становништвом (Сјеница, Тутин и Нови Пазар), а донекле и у општинама ужичког региона (Прибој, Пријепоље и Нова Варош), што је делом резултат и ратног наслеђа из деведесетих година прошлог века. Услов за враћање поверења у полицију и државу у тим срединама је међунационално поверење и суочавање са недавном прошлошћу.

У општинама на југу Србије где је заступљено албанско становништво (Бујановац, Прешево и Медвеђа), промене у полицијској стратегији, а пре свега увођење мултиетничке полиције (*Multi-Ethnic Police Element – MEPE*) у сарадњи са ОЕБС-ом дале су значајне резултате (Downes, 2004).

Као посебно дискриминисана категорија најчешће се наводе *Роми*. Непоуздани су подаци о њиховом броју. Постоји дискриминација према Ромима не само од стране полиције већ и целог друштва, и она се, уколико није екстремна, прихвата као нешто нормално и по себи разумљиво. Узроци дискриминације нису само етничка припадност већ и социјални положај (економски статус, образовање итд.) Рома. Степен дискриминације је мањи уколико су Роми бољег економског стања и вишег степена образовања. Међу незапосленима је највише Рома: само 20% радно способног ромског становништва има посао, од чега тек 5% у државној служби. Изложени су дискриминацији у клубовима, дискотекама, на базенима и у средствима јавног саобраћаја, приликом покушаја да изнајме стан итд. Роми су понекад жртве физичког и вербалног злостављања од стране појединих припадника органа и служби безбедности приликом утврђивања идентитета, хапшења, исељавања, изнуђивања признања, што је условљено предрасудама. Они обично не пријављују те случајеве и не покрећу поступке из страха од одмазде или из незнања, а понекад је, и када су подносили пријаве, следила непрофесионална истрага. Много ромске деце и њихових родитеља је без основних докумената, па тако не могу да уживају социјална, економска и друга права која им иначе припадају.

Дешава се да Роми крше закон, врше кривична дела и прекршаје, али је питање да ли је то узрок или последица неједнаких животних шанси. Поред јавне постоји и скривена дискриминација. Млади Роми су

се жалили да је поступање према њима брутално и да се плаше полиције. На поједине покушаје представника Рома да организују састанке са полицијом није било одговора од стране надлежних. Било је случајева да су Роми писмено позвали представнике полиције на састанке, а они се нису одазвали и нису послали повратну информацију. Неадекватно је понекад реаговање полиције у случајевима кад су Роми жртве, односно оштећени. Указано је и на проблеме у случају када су неписмени Роми жртве и када пријављују нападе и подносе пријаве полицији. Рома има мало и у полицији и у другим државним органима.

Посебно је тежак положај *Рома који су расељени са Косова*, јер нису ни у матичним књигама ни у књигама држављана, пописима становништва, немају здравствену и социјалну заштиту, не иду у школу итд. Та лица су често и неписмена, а систем пријаве пребивалишта је компликован, будући да подразумева претходну одјаву ранијег пребивалишта која се мора обавити лично, што укључује путовање и трошкове које они не могу да поднесу. На округлом столу у Новом Саду указано је на проблем *Ашкалија*, чији је представник оценио да је положај те етничке групе трагичан, али да их нико и не помиње, тј. да уопште и нису препознати као посебан етнички ентитет. Мешају их са Ромима и Албанцима и трпе свакодневну дискриминацију. За разлику од Косова, где уживају сва права и заступљени су у парламенту, у Србији немају ни медије ни могућност за образовање на свом језику. Потребно је успоставити боље везе те популације са полицијом.

Рањиве групе и сексуално опредељење

Представници *геј и лезбијске* популације учествовали су на округлим столовима само у већим градовима (Ниш, Нови Сад и Зрењанин) и оценили да државни органи углавном немају осећај за потребе и проблеме ове популације, а не желе ни да прихвате процене о њиховој распорострањености у Србији. Представница организације *Taboo* говорила је о покушају да се организује дебата у Зрењанину на тему дискриминације маргинализованих група, истакавши да је општина првобитно за то дала сагласност, али када су чули да су учесници скупа и представници геј и лезбијских група, коментар је био да „лезбејке и педери” не могу у зграду скупштине. И представници МУП-а одбили су учешће у дискусији на ту тему. У анкети коју су спровели припадници те организације, представници политичких партија и локалне самоуправе су давали коректне и декларативне изјаве да свако има право на властити избор, али су показали веома мало познавање модалитета сексуалне оријентације.

Такође, присутно је неповерење сексуалних мањина у полицију и одсуство спремности за сарадњу. Поједине мањинске групе немају довољно храбрости да се боре за своја права, али су, у целини гледано, спремне и отворене за дијалог у циљу промене постојећег стања.

Слична су искуства и нишке ЛГБТ заједнице, која је у 2005. години покренула пројекат *Building community*, чији се један део односио на сарадњу са полицијом. Послат је писмени позив за сарадњу с полицијом, састанак је заказан брзо, али ништа није урађено. Представнике удружења је примио инспектор за крвне и сексуалне деликте који је рекао да „педери и лезбејке у Нишу апсолутно немају никаквих проблема”. Нико их не малтретира, а у случају да дође до инцидента увек могу да се обрате полицији. Искуства те популације су, међутим, другачија. Нишка тврђава је једино место на коме се ти људи састају, али их полиција легитимише, при чему је понекад и груба према њима. Постоје страх и тортура које осећа сваки припадник ЛГБТ заједнице.⁵ Од 33% ЛГБТ популације која доживи насиље, свега 10% одважи да пријави случај. Узрок је неповерење у државне органе. Нема повратних информација од полиције о поступању по пријављеним случајевима. Тренутно ЛАМБДА ради на сачињавању документације о конкретним случајевима насиља и дискриминације. Људи дају изјаве, али не желе да пријаве случајеве полицији због њеног тренутног имиџа. Припадника ЛГБТ има и у полицији и они су још некоректнији у поступању у намери да се докажу или прикрију. Постављање контакт особе у полицији за рад са мањинским групама је јако добра идеја. ЛГБТ заједница.

Рањиве групе и инвалидитет

У односу *особа са инвалидитетом* и полиције важне су три теме: насиље у породици, комуникација особа са инвалидитетом са полицијом (и обрнуто) и информисање полиције о особама са инвалидитетом. Полицајци треба да науче како да се обраћају и како да третирају лица са инвалидитетом. Важно је обучавање полицајаца да комуницирају са особама са оштећењем слуха. Новосадски центар који окупља особе са инвалидитетом организује одговарајуће облике едукације и тренутно су полазници семинара представници политичких партија, а на округлом

⁵ Део неспоразума и неповерења лежи и у недостатку информација и погледа на ствари с друге стране. односно из перспективе полиције. На пример, што се тиче легитимисања на нишкој тврђави, оно нема обележја дискриминације и није усмерено против ЛГБТ популације, већ се ради о месту на ком се скупљају и лица из криминогене средине и на ком се догађа један број кривичних дела (разбојништва и дрских крађа).

столу су представници МУП-а инсистирали да и полиција буде укључена у ту обуку. Ниво свести у заједници је врло низак кад је реч о *ментално недовољно развијеним* особама које спадају у најобесправљенију мањинску групу у Србији. Нема евиденције ментално недовољно развијених особа. Процене се крећу око 400.000, а у оптицају је око 15 термина (ментална ретардација, посебне потребе и сл.) којима се оне означавају. О потребама те популације се не учи чак ни на стручним факултетима (медицина, психологија, педагогија), а и полиција о тој категорији веома мало зна и нема комуникацију са њима, па је нужно да их неко заступа. Социјални и материјални положај те категорије лица је тежак. Нису решена питања њихове здравствене и социјалне заштите. Сарадња са службама система је лоша, пре свега због незнања. Донет је закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом, али не постоји ни најелементарнији услови за његову имплементацију. Нису створени услови ни да та деца буду у вртићима, нема могућности за њихову инклузију у редовне школе. Та лица су подложна злоупотребама (посебно сексуалним – злостављање, подвођење, навођење на преступ јер су сугестибилни) и важан је превентивни рад. Треба да постоји воља за заштитом, али људи често и не траже помоћ због осећаја кривице, божје казне, срамоте.

Закључак

Сама чињеница да је МУП Србије започео са реализацијом пројекта усмереног на унапређење односа полиције и рањивих друштвених група представља позитиван сигнал да се међу полицијским менаџерима развија свест о тим проблемима. Фокус-групно испитивање открило је низ проблема који постоје у односима полиције и мањинских заједница. Корен неких од њих је у вредностима, ставовима и организационој култури и централизованог организационог структури МУП. Недовољно је знање о тој проблематици, а недовољни су и капацитети за имплементацију стратегија и сарадња релевантних друштвених институција. Утврђивање јасног мандата је кључно за успостављање адекватних односа рањивих група и полиције. У том смислу, постоји потреба за убрзањем реформе полиције, децентрализацијом и већом репрезентативношћу мањинских група у саставу полиције кроз стратегију позитивне дискриминације. Образовање и обука су веома користан алат за промену ставова полицијских службеника и развијање емпатије са жртвама насиља као и унапређење комуникације полиције и маргинализованих друштвених група (Clements and Jones, 2002). Такође, МУП треба да иницира

чвршћу међуресорску сарадњу нарочито кроз успостављање међуагенцијске сарадње, формирање мешовитих тимова и веће ангажовање државних органа и јавности.

Рад са маргинализованим групама није искључива одговорност полиције већ целог друштва. Неопходан услов за промену ставова према мањинским групама, нарочито према етничким мањинама, јесте суочавање са друштвеним узроцима расизма и ксенофобије у контексту недавне историје и искустава других постконфликтних друштава.

Фокус-групне дискусије идентификовале су низ организационих питања и ширих социјалних проблема који представљају препреке за промену ставова према маргинализованим групама. Неки се односе на опште ставове јавности, док се други тичу структуралних и системских проблема који постоје у српској полицији. Изазов мултикултурализма у Србији лежи пре свега у изградњи система који омогућава мањинским групама да уживају највећи степен слободе и развијају и унапређују своју културу. Улога изабране политичке елите у стварању услова у којима ће сви чланови друштва имати једнаке могућности за развој је од кључног значаја.

Литература:

1. Ainsworth, P. B. and Pease, K. (1987). *Police Work*. The British Psychological Society, Methuen, London.
2. Bakić, B. and Gajić, N. (2006). *Police Reform in Serbia: Five Years Later*, Law Enforcement Department OSCE Mission to Serbia and Montenegro, Belgrade, www.osce.org/publications/fr/2004/01/18262_550_en.pdf.
3. Bieber, F. and Winterhagen, J. (2006). *Ethnic Violence in Vojvodina: Glitch or Harbinger of Conflicts to Come?*, working paper No. 27, European Centre for Minority Issues, April 2006, available on http://www.ecmi.de/download/working_paper_27.pdf.
4. Burke, M. (1994). Homosexuality as a deviance, *British Journal of Criminology*, Vol. 34, No. 2, pp. 192–203.
5. Vukasović, P. (2004). Nemoćni u tami (*Incapable in the dark*), *Danas (Daily)*, 10. September, p. 12.
6. Derbyshire, P. (1990). Gays and the police. *Police Review*, 8. June, p. 1144.
7. Downes, M. (2004). *Police Reform in Serbia: Towards the Creation of a Modern and Accountable Police Service*, Law Enforcement Department OSCE Mission to Serbia and Montenegro, Belgrade, also available at, http://www.osce.org/publications/fr/2004/01/18262_550_en.pdf.
8. *Global HDR 2004, Cultural liberty in today's diverse world* (2004). UN, New York, NY.

9. Ilkić, O. and Mitanovski, Č. L. (2008). *Žene sa invaliditetom – nevidljive žrtve nasilja (Women with disabilities-invisible victims of violence)*, Iz kruga, Beograd.
10. Jakšić, B. (2000). *Balkanski paradoksi/Balkan paradoxes*, Beogradski krug, Beograd.
11. Johnston, L. (1999). *Policing Britain, Risk, Security and Governance*, Longman, Harlow.
12. Jones, T. and Newburn, T. (2001). *Widening Access, Improving police relations with hard to reach groups*, Policing & Reducing Crime Unit, London.
13. Kamp, C. (2004). The role of the OSCE in combating discrimination and promoting tolerance, *Helsinki Monitor*, Vol. 15, No. 2, pp. 127–138.
14. Kešetović, Ž. (2007). Policing in multiethnic Serbia, working paper, IPES meeting, *Urbanization and Security*, Dubai, 18–12 April.
15. Kešetović Ž. and Davidović, D. (2007). Policing in Serbia: Challenges and Developments, in: Meško, G. and Dobovšek, B. (eds.) *Policing in Emerging Democracies: Critical Reflections*, Faculty of Criminal Justice and Security, Ljubljana.
16. Kešetović, Ž. (2008). Attempt to Reform Ministry of Interior – Essence and Form”, in: Hadžić, M. (ed.), *Security Sector Reform in Serbia: Achievements and Prospects*, Centre for Civil Military Relations, Belgrade, pp. 79–84.
17. Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B. and Martin, C. E. (1948). *Sexual Behavior in the Human Male*, WB Saunders, Philadelphia, PA.
18. Križan, M. (2004). Traganje za normalnim životom (*Searching for Normal Life*), *Republika*, No. 342–343, <http://www.republika.co.yu/342-343/16.html>.
19. Kuribak, M. (2008). Police reform in Serbia, in: Hadžić, M. (ed.) *Security Sector Reform in Serbia: Achievements and Prospects*, Centre for Civil Military Relations, Belgrade, pp. 51–64.
20. Lines, C. (2001). *Beyond mere compliance*, Australian Institute for Criminology, working paper, Australian Institute of Criminology, Brisbane, 25. October 2001, www.aic.gov.au/conferences/policing/lines.pdf (accessed 15 March 2008).
21. Loader, I. (1996). *Youth, Policing and Democracy*, Macmillan, Basingstoke.
22. Meško, G. and Bučar-Ručman, A. (2005), An Overview of Criminological Research on Violence in Slovenia, *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, Vol. 29, No. 2, pp. 219–241.
23. Meško, G. (2007). The Obstacles on the Path to Police Professionalism, in: Meško, G. and Dobovšek, B. (eds.), *Policing in Emerging Democracies*, Ljubljana, Faculty of Criminal Justice and Security, pp. 15–55.
24. Mihić, V. and Mihić, I. (2003). Poznajem, prihvatam, poštujem – Istraživanje etničke distance kod dece i njihovih roditelja (*Ethnic distance in primary school children and their parents*), *Psihologija (Psychology)*, Vol. 36, No. 2, pp. 167 – 182.
25. Milosavljević, B. (2004). Reform of the plice and security services in Serbia and Montenegro: attained results or betrayed expectations, in: Fluri, P. and Hadžić, M. (eds.), *Sourcebook on Security Sector Reform: Collection of Papers*, Geneva centre for Democratic Control of Armed Forces and Centre for Civil-Military Relations, Geneva/Belgrade, pp. 249–274.

26. Mont, D. (2007). *Measuring Disability Prevalence*, SP discussion paper No. 0706, World Bank, March 2007.
27. Nikolić-Ristanović, V., and Dokmanović, M. (2006). *International Standards on Domestic Violence and Their Implementation in the Western Balkans*, Prometej, Beograd.
28. Podunavac, M. (2004). Srpski put u normalnost/normalnu državu (*Serbian way into normality/normal state*), u: Vujadinović, D. et al. (eds.) *Između autoritarizma i demokratije knjiga II. Civilno društvo i politička kultura (Between authoritarianism and democracy book II. Civic society and political culture)*, CEDET/CEDES/CTCSR, Beograd/Podgorica/Zagreb, pp. 73–88, <http://www.civilnodrustvo.org/Tekstovi-za-sajt/CDipoliticka-kultura.pdf> (accessed 18 June 2008).
29. Reiner, R. (1985). *The Politics of Police*, Wheatsheafbooks, Brighton.
30. *Research on Violence against LGBTTIQ Population in Serbia* (2005), Labris, <http://www.labris.org.yu/en/images/research.pdf> (accessed 30 May 2008).
31. Rowe, M. (ed.), (2007). *Policing Beyond Macpherson: Issues in Policing, Race and Society*, Willan Publishing, Cullopmton, Devon.
32. Serbia in the Vicious Circle of Nationalism (2004), in: *Human Rights and accountability – Serbia 2003*, Helsinki Committee for Human Rights in Serbia, Belgrade, pp. 489–526, <http://www.helsinki.org.yu/doc/AnnualReport2003.pdf> (accessed 25 June 2008).
33. Sotlar, A. (2002). Coping with extremism within society-the Slovenian experience, in: Pagon, M. (ed.), *Policing in Central and Eastern Europe: Deviance, Violence and Victimization*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, pp. 593–610.
34. *Strategy on the Position of Roma* (2008), <http://romskinacionalnisavet.org/strategija.html> (accessed 5 June 2008).
35. Umek, P., Meško, G. and Abutović, R. (2000), All Different All Equal – A Fairy Tale about Police Impartiality, in: Pagon, M. (ed.), *Policing in Central and Eastern Europe-Ethics, Integrity and Human Rights*, College of Police and Security Studies, Ljubljana, pp. 397–406.
36. Clements, P. and Jones, J. (2002). *The Diversity Training Handbook*, Kogan Page, London.
37. Cryderman, B. K. and Fleras, A. (1992). *Police, Race and Ethnicity, A Guide for Police Services*, Butterworth, Toronto.

Police and vulnerable social groups in Serbia

Summary: Members of ethnic and sexual minorities, people with disabilities, women, children and the oldest citizens are vulnerable social groups that are often subject of prejudice and discrimination. Instead being more protected by the police, those groups are often discriminated by the police that follow the patterns of discrimination that already exist in the society.

Relation between police and the vulnerable social groups in Serbia is analyzed on the basis of focus groups interviews that have been realized through 13 round tables in regional police directorates, attended by representatives of the police and vulnerable groups.

Research findings suggest that police attitudes are slowly changing, while minority groups still feel police prejudices. Institutions in Serbia do not have appropriate strategy for dealing with victims of violence from the vulnerable groups. Besides that there are also certain legal problems and cultural stereotypes.

Key words: police, human rights, vulnerable social groups, discrimination